Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Budapest
2016

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Főszerkesztő
Ujváry Gábor

Felelős szerkesztő
Lengyel Réka

Olvasószerkesztő
Nyerges Judit

A szerkesztőbizottság tagjai:
Boka László, Fazekas István, Gecsényi Lajos, Jankovics József, K. Lengyel Zsolt, Katona Csaba, Kollega Tarsoly István, Mikó Árpád, Monok István, Oborni Teréz, Pálffy Géza, Petneki Áron, Szentmártoni Szabó Géza, Varga Katalin

A kötetet kiadja
a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet, a Klebelsberg Kuno Alapítvány,
az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság és az Országos Széchényi Könyvtár

HU ISSN 0865 0632

Kiadja a Balassi Intézet és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Felelős kiadó: Fodor Pál főigazgató
Borítóterv: Csizmadia Kata
Nyomdai előkészítés: MTA BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs témacsoport
Nyomdai munka: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

Tartalom

9 Bilkei Irén
Közöletlen Jagelló-kori oklevelek a Csányi család levéltárából

17 Kiss Farkas Gábor
„Mindent el kell hinnünk és meg kell tartanunk, ami a Bibliában van?" Gosztonyi János győri püspök kérései és Iodocus Clichtoveus párizsi teológus válaszai: *Nonnullarum questionum dissolutio* (1517)

45 Szentmártoni Szabó Géza
Bajnaky István hat levele Trencsén város levéltárából, Balassi Bálint és német virágénekek említésével

57 Hámori Nagy Zsuzsanna
Francia követjelentések Bethlen Péter és kísérete brüsszeli és velencei tartózkodásáról

67 Szabó András Péter
A besztercei levéltár jegyzékei az erdélyi fejedelmi udvarról (1636–1659)

123 Martí Tibor – Monostori Tibor
A Spanyol Monarchia értesülései a Magyar Királyságról. Castañeda márki titkárának „interjúja" Esterházy Miklós nádorral (1639)

141 Balogh Zsuzsánna – Barta M. János
Bánffy Dénes levelei Csáky Istvánhoz (1667–1669)

171 Bujtás László Zsigmond
Magyar vonatkozású levelek Gerard Hamel Bruyninx levéltárából (1676–1677)

187 Kovács Zsuzsa
Attila sírja Lippánál

199 Tóth Ferenc
Az irodalom és a diplomácia vonzásában. Charles Gravier, Vergennes grófja François de Tott báróhoz írt levelei, 2. rész

235 Vaderna Gábor
Gróf Teleki Ferenc (1785–1831) levelei

275 Orbán János – Csörsz Rumen István
Kéziratok és nyomtatványok egy marosvásárhelyi kereskedőház boltozatából

315 Tóth Barna
„Magyar versekkel felelő Kaballa". Pálóczi Horváth Ádám *versgenerátor*a

343 Czifra Mariann
Kazinczy Ferenc grammatikája: helyesírás és kiejtés

367 Onder Csaba
Kölcsey Ferenc: Előszámlálása azon Princípiumoknak mellyek a' Révai' Grammatikájában megállítatnak

377 Tóth Kálmán
Kiss József orvos levelei az MTA KIK Kézirattárában

389 Schiller Erzsébet
Magyar peregrinus tanárok – Nagykőröstől Oxfordig és az Urálig

395 Székely Tamás
Vajkay Károly vasgyári igazgató jelentése az állami foglalkoztatású munkások választójoggal történő esetleges felruházásának ügyében (1904)

407 Egry Gábor
Egy kiállhatatlan ember megpróbáltatásai. Kelemen Lajos állam elleni izgatási pere Nagy-Romániában

425 Joó András
„Az ősi felfogáshoz képest egy bizonyos változás mutatkozik…” Iulio Maniu fejtegetései Magyarországról, Romániáról és az erdélyi kérdésről 1944 januárjában

443 Lakatos Artur
A temesvári Madosz működése 1944. augusztus 23. – október 1. között

451 Rácz János
Kompromisszumra képtelenül. A Brit Kommunista Párt és értelmisége az 1956-os forradalom idején

Egry Gábor

Egy kiállhatatlan ember megpróbáltatásai

Kelemen Lajos állam elleni izgatási pere Nagy-Romániában

Az első világháború vége nem kis felfordulást hozott Magyarország és ezen belül Erdély életébe. Ráadásul a háborús vereséget, a Monarchia összeomlását, a forradalom bekövetkeztét a még egy hónappal korábban is nagyon kevesen látták előre, (nem csak) a tömegek számára mindez teljesen váratlanul következett be. A forradalom rövid, de kiterjedt erőszakhullámmal járt, ami elsősorban a közigazgatás, különösképpen annak leggyűlöltebb helyi képviselője, a jegyző ellen irányult.[1] A községek irányítását fokozatosan a Nemzeti Tanácsok vették át, majd ezek mindenhol szétváltak vagy újjászerveződtek nemzeti alapon. 1918 végén már a katonai megszállás első szakasza is bekövetkezett, a román hadsereg karácsonyt már Kolozsvárott töltötte. Közben a politikai megoldáskeresés kudarcot vallott, az aradi tárgyalások kudarca után a Gyulafehérvári Nagygyűlés 1918. december 1-jén kimondta a románok lakta területek csatlakozását Romániához, és a Iuliu Maniu vezette román Kormányzótanácsot jelölte ki Erdély és a magyarországi területek kormányának.[2]

Bár a változások nemzetközi jogi szentesítéséig ezt követően még évek teltek el, és 1919 folyamán magyar–román fegyveres összecsapásra is sor került, az 1918 végén román megszállás alá került községek tényleges helyzete már nem változott. A román hadsereg ugyan kezdetben megelégedett a hagyományos értelemben vett katonai megszállással, a december 1-jei nyilatkozat, illetve annak bukaresti elfogadása, december 14-e után azonban fokozatosan megkezdődött a szuverenitás átvételének lassú folyamata, ami egészen 1919 őszéig is eltartott.[3] Mindez ekkor még elsősorban a megyei közigazgatás felsőbb szintjén hozott változásokat, pontosabban a román kormányok egyszerre törekedtek a közigazgatás fontosabb vezető pozícióinak megfelelő román személyekkel történő betöltésére (persze csak ott, ahol volt ilyen), és a forradalmi igazgatási szervek háttérbe szorítására, az állami autoritás megerősítésére, akár még annak az árán is, hogy korábban elűzött magyar közigazgatási személyzetet helyeztek vissza állásába.[4] A rendfenntartást ugyanakkor átvette a román csendőrség,

[1] Szász, 1972, 315–320.
[2] Szarka, 1998, 117–120.
[3] A bíróságok átvétele például csak 1919 márciusában kezdődött meg, de olyan vontatottan haladt, hogy a Székelyudvarhelyi Törvényszéken még 1919 júliusában is a Magyar Népköztársaság nevében hoztak ítéletet. Iancu, 2006, 26–27; ANIC Consiliul Dirigent, Direcția Administrația Județeană și Comunală, dosar 45/1919, 17. f. A szuverenitás átvételére esettanulmány: Bárdi, 2013, 37–86.
[4] Egry, 2010, 101–102.

ami állambiztonsági feladatokat is ellátott, és soraiban elsősorban regátiak szolgáltak, akik sem a helyi szokásokat, sem a magyar nyelvet nem ismerték.[5]

A közigazgatási eljárások, mindennapi gyakorlatok azonban nem feltétlenül alakultak át a hatalomváltással. A jogrend amúgy is hosszabb ideig megmaradt a dualista korszakban kialakított keretek között, legfeljebb egyes rendelkezéseit „tükrözték", például a nemzetiségi törvény nyelvhasználati rendelkezései esetében a magyar nyelv helyett immár a román kapott helyet a szövegben, és a közigazgatás által alkalmazott rendeletek, köriratok érvényessége sem szűnt meg. A legjelentősebb és leggyorsabb, akár községi szinten is kézzelfogható változások – a kocsmák és éttermek vasárnapi zárva tartása mellett – a közoktatásban következtek be, részben éppen azért, hogy a dualizmus korának utolsó évtizedeit jellemző államosítási folyamatból eredő veszélyeket, jelesül azt, hogy immár a román állam szabhatta volna meg, vagy legalábbis befolyásolhatta volna az oktatás nyelvét és a tantervet, ellensúlyozzák. Ennek következtében a magyar egyházak százával alapítottak új, felekezeti iskolákat az államiak helyett, esetleg azok átvételével, vagy azok mellett.[6] Mindez persze nem változtatott azon, hogy a lakosságnak hozzá kellett szoknia ahhoz, hogy immár nem a magyar az államnyelv, nem a magyar király nevében születnek a törvények és a politika középpontja Bukarest lett.

A háromszéki Páké (Pachia) község semmiképpen sem számított a világ közepének. A háromszéki medencében, Kovászna fürdőhely szomszédságában fekvő településen az 1910-es népszámlálás alkalmával 587 főt írtak össze, közülük 585-nek magyar, 2-nek pedig román volt az anyanyelve. Az 1920-as újabb összeírás már 590 főt regisztrált, és egyetlen román nemzetiségű lakost sem tüntetett fel. A falu felekezetileg sem volt különösebben megosztott. 1910-ben 573 református mellett 8 római és 1 görög katolikust írtak össze. A reformátusok egyike minden bizonnyal az 1868-ban született Kelemen Lajos volt, akinek az állam elleni izgatási pere betekintést nyújt a hatalomváltás székelyföldi falusi mindennapjaiba is.

Kelemen pere több szempontból is érdekes, viszont sokkal kevésbé egyedi, mint azt elsőre gondolnánk. Bár a per tárgya alapvetően nemzeti ellentét volt, a színtiszta magyar faluban ez a konfliktus nem bontakozhatott ki románok és magyarok között. A sértett a falu magyar bírája. Sándor János (románul 'primar', vagyis 'polgármester') volt, akinek feljelentése nyomán a hatóságok 1924-ben eljárást indítottak Kelemen ellen. A per tárgya tehát nem egyszerűen egy természetes személyen esett sérelem volt (ebben az esetben vélhetően nemzet elleni izgatás lett volna a vád), hanem a román állam szerveit és képviselőjét ért inzultusok. A nyomozás, majd a per során aztán nem csak a nemzetállam és kisebbségi polgárainak meglehetősen változatos viszonya tárulhatott fel, hanem a falusi közösség belső viszonyai is.[7]

Az állam és a periferikus, ám mégis a nemzetiesítés fókuszába került falusi közösség kapcsolata,[8] valamint az utóbbi belső viszonyai mellett az ügy további jelenségekbe is

---

[5] Spânu, 2010, 113–117.
[6] Bárdi, 2013, 221, 437; Gidó, 2013, 20–25.
[7] További esetekkel kiegészítve lásd erre Egry, 2012.
[8] Livezeanu, 1995, 140–142; Bottoni, 2014.

betekintést enged. Így érdekes pillanatfelvételeket láthatunk a hivatalos és informális nyelvhasználatról, adalékokat találhatunk a nyelvi megértéshez is. Mindez részben azért tapintható ki az eljárás dokumentumaiból, mert annak résztvevői egy szokatlan helyzetben, a román nyelvet használó állammal érintkezésbe kerülve nyilvánulnak meg, részben pedig azért, mert a perhez vezető konfliktushelyet etnikai értelmezést nyerhetett. Ez utóbbi különösen fontos, hiszen az etnicitás, vagyis a társadalmi különbségek esszencializált, az egyén csoport-hovatartozásából levezetett és megváltoztathatatlannak tartott, egyúttal kulturális attribútumokkal összefüggésben történő értelmezése leginkább ilyen módon, konfliktusok révén válik láthatóvá a történeti forrásokban. A normalitás helyett a probléma teszi érzékelhetővé, de ez a probléma nem szükségszerűen azonos minden szereplő számára. Ahhoz azonban, hogy egy interakció, egy cselekedet, vagy éppen banális események sora mégis etnikai értelmezést nyerjen, mint azt Kelemen esete is megmutatja, végső soron az is elegendő volt, ha csupán egyetlen szereplő, sőt egyetlen megfigyelő így értelmezte azokat. Amint a konfliktus etnikai értelmezése hatósági fellépést generált, másoknak is ekképpen kellett viszonyulniuk ahhoz, még akkor is, ha saját, az etnicitástól mentes értelmezésüket továbbra is fenntartották.

Mindez egyértelműen kiderül Kelemen peréből is. De a húszas évek elejének Romániájára vonatkozóan nem ez az egyetlen fontos tanulsága az itt közölt dokumentumoknak. Már maga az eljárás is furcsa módon kezdődött, a községi bíró megjelent a szomszédos kovásznai csendőrőrsön és bejelentette, hogy Kelemen Lajos folytonos inzultusai miatt nem tudja többet ellátni a feladatát. Valójában tehát nem ő tett feljelentést, hanem a csendőrök győzték meg arról, hogy az események alapján akár fel is jelenthetné Kelement állam elleni izgatás vádjával.

Ezt követte a vallomások felvétele. Ezek beszámoltak néhány esetről, amikor Kelemen sértegette a községi tanácsot és a tanácsosokat, és inzultálta az utcán románul köszönő iskolásokat, vagy a királyi himnuszt éneklő fiatalokat. Néhány vallomás még azt is külön kiemelte, hogy Kelemen fia, aki református tanító volt, 1919-ben szabotálta az oktatási változásokat és megfenyegette a hűségesküt tett tanítót is. A vád tehát készen állt, Kelemen izgatott a román állam közegei ellen és lekezelően nyilatkozott a román jelképekről is. A tárgyalás idejére azonban a helyzet alaposan megváltozott. A legfeltűnőbb, hogy a falusiak lényegében visszavonták a vallomásukat, csak a bíró és községházi beosztottai tartották fenn azt. De még maga a bíró is hátrább lépett, nem állította, hogy személyesen ő maga hallotta volna Kelement, csupán hallomásból szerzett tudomást a vád alapját képező esetekről. Időközben az is kiderült, hogy Kelemen és Sándor János sógorságban állnak, és haragosai egymásnak, sőt az is felmerült, hogy Sándor hivatali hatalmával visszaélve kényszerített volna ki hamis tanúvallomást.

Ennek tükrében nem meglepő, hogy a bíróság végül felmentette a vádlottat, amit a vád is fellebbezés nélkül elfogadott. Ha azonban megpróbáljuk lehántani a perről a taktikázást, jó néhány érdekes megállapítást tehetünk a falu belső viszonyaira, a nyelvi viszonyokra és az államhoz való viszonyra vonatkozóan. Ami az első kérdéskört illeti különösen feltűnő, hogy a falun belül a folyamatossághoz és változáshoz való viszony lehetett az egyik törésvonal. Sándor János a polgári demokratikus forradalom során

került a község élére és azóta is betöltötte ezt a tisztet, vagyis a román közigazgatás minden további nélkül átvette. Ugyancsak hűségesküt tett a tanító Debreczi József is, aki ezért Kelemen fiával került összetűzésbe. Az utóbbit nem is vette át az állami iskola, a per idején már Tasnádszarvadon (Szilágy megye) felekezeti iskolában tanított.

A községi vezetés tehát egyszerre testesítette meg a folytonosságot és a szakítást is. Nem a román megszállással kerültek a falu élére, de nem is a dualizmus kori közigazgatásból érkeztek. A külső kontroll, úgy tűnik korlátozott volt, a csendőrség csak járőrök révén volt jelen, a hivatali személyzet magyar maradat, a községi vezetés viszont vélhetően aggályosan próbálta betartani például a nyelvi rendelkezéseket, erre utal legalábbis az egyik vallomásokban megjelenő eset. Eszerint amikor a községi vezetés utasítást kapott, hogy a kihirdetendő rendelkezéseknek a bevezető formuláját (Közhírré tétetik) románul, a rendelkezést magyarul kell kihirdetni, akkor Kelemen szarkasztikusan megjegyezte, hogy nyugodtan mondják az egészet románul, majd ők meghallgatják úgy is. Másfelől azonban úgy tűnik, hogy a konfliktust alapvetően szerették volna a községen belül tartani, erre utal mind a bíró lemondási szándéka, mind pedig a vallomások visszavonása vagy módosítása a tárgyaláson. Ezt erősíti továbbá az is, hogy az állítólagos kikényszerített – hamis – tanúvallomás körüli ellentmondások végül feloldatlanok maradtak.

Izgalmas az is, ami a nyelvi viszonyokról kiderül a vizsgálati anyagból. A román nyelv használatának egyértelmű korlátai voltak, és ez nem csak a közönséges falusiakra vonatkozott. A nyomozás során a bíró és a hivatalszolga is úgy tett vallomást, hogy aláírás előtt magyarul is elmagyarázták nekik annak tartalmát. A tárgyaláson nyilván mindegyikük tolmács segítségével beszélt. Nem véletlen tehát a rendeletek kihirdetésére vonatkozó utasítás sem, ami egyébként valószínűleg egy bevett gyakorlatot szentesített, máshol is előfordult, hogy a magyar államigazgatási személyzet a formulákat szabatos románsággal írta, minden mást magyarul.[9]

Ebből következően persze a köznapi nyelvhasználat is kizárólag magyar lehetett, és az iskolai nyelvtanítás hatásfokát erősen korlátozhatta, hogy a tanító, Debreczi József maga is hűségesküt tett, vagyis a régi iskolarendszerből átvett alkalmazott volt. Bár a románul nem tudó közalkalmazottaknak és tanítóknak elvileg nyelvvizsgát kellett tenniük, ez – mint azt az eset is igazolja – igencsak nagyvonalú és engedékeny módon történt.[10] Ilyen körülmények között került sor azokra az atrocitásokra, amelyek a tanulók és a fiatalok nyelvhasználatával függtek össze. A román köszönést (Bună ziua! – Jó napot!) az utcán gyakorló, vagy a királyi himnuszt éneklő iskolásokat valószínűleg inkább az motiválta, hogy valami olyasmit produkálhattak, amit szüleik nem, és ami egyúttal újdonságával akár szórakoztathatta is őket. Kelemen számára viszont a román nyelvhasználatnak nem volt helye a faluban és a román nemzetiség jele volt – ezért is küldte a gyerekeket az „oláh" templomba.

Kelemen inzultusai azonban azt is sejteni engedik, hogy a trágár beszéd is a mindennapok része volt ebben a közegben, miközben a másik oldalon, a román közegben ép-

[9] Egry, 2015, 70–71.
[10] Möckel, 2011, 36–38; Bárdi, 2013, 443.

pen ez lehetett az egyik figyelmeztető jel arra vonatkozóan, hogy a magyarok a románokat szidják. A konkrét esetben az ilyen szavak létét sugallja az, hogy Kelemennek külön meg kellett magyaráznia, miért az oláh, és nem a román elnevezést használta, amit ő azzal indokolt – vélhetően helytálló módon –, hogy az iskolában így szokta meg. De más esetekből kiderül, hogy a trágár megjegyzések és káromlások is elég gyakoriak voltak ahhoz, hogy az egyébként magyarul nem vagy alig tudó románok ezeket mégis felismerjék, és éppen rossz magyar nyelvtudásuk miatt azonnal a román nemzetiség elleni izgatás jelének tekintsék.[11]

Végül, ami az államhoz való viszonyt illeti, a legizgalmasabb kérdést éppen az jelentette, hogy mit is jelent a román állam egy ilyen nemzetiségileg egységes községben, különösen, amikor annak megjelenítői, a falu tanácsosai és bírája már az impériumváltás előtt is ugyanezt a szerepet töltötték be. Az egyértelmű, hogy Kelemen számára az állam idegen volt, és az is, hogy ezt az etnikai-nemzeti idegenséget kiterjesztette annak magyar nemzetiségű képviselőire is. Az oláh tanács, az oláh bíró emlegetése, a szarkasztikus követelés, hogy ne magyarul, hanem románul hirdessék ki a rendelkezéseket, mind arra utal, hogy számára az állam és hivatalnokai egyként románnak számítottak, nyilván nem függetlenül attól sem, hogy ő maga a bíróval haragban állt, a fiát pedig Debreczi közreműködésével távolították el az iskolából.

Jóval ambivalensebb volt a másik oldalon állók viszonya ehhez a problémához. Sándor János legalábbis bizonytalan lehetett, mit is jelent Románia közhivatalnokának lenni, mindenesetre erre utal az, hogy kezdetben nem akarta magára venni Kelemen besorolását, és feljelentés helyett inkább a lemondást fontolgatta. Az eljárás megindulásával azonban Kelemen bizonyos értelemben győzött, hiszen a bíró és a tanulók felé elhangzott sértések már Románia elleni izgatásként képezték a per tárgyát, vagyis az „oláh bíró" tényleg „oláh" lett.

Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy végül maguk a panaszosok is enyhítették vallomásukat. Ez utóbbit illetően azonban valószínűleg sokkal fontosabb lehetett az, hogy végső soron egy zárt és az állam által egyelőre láthatóan kevéssé háborgatott közösség belső ügyét – hiszen a konfliktus mégiscsak évtizedes viszály eredménye volt – végül ne vigyék ki onnan. Ehhez láthatóan társra találtak a bíróságban is, amelyik – szintén nem egyedülálló, hanem inkább szokásos módon – maga is arra törekedett, hogy az ilyen tyúkpernek tűnő eseteket ne értékelje túl és ne kezelje az államelleni izgatás szintjén.[12] Ugyanakkor éppen az eljárás során mutatkozott meg, hogy Kelemen azért nem zárkózik el teljesen a megye román közegétől, sőt ügyvédje, Nicolae Crăciun nem csupán román nemzetiségű volt, de oszlopos tagja a megyét ekkor irányító Nemzeti Liberális Párti csoportnak is.

* * *

[11] Egry, 2012; Egry, 2011.
[12] *Uo.*

Az alább közölt dokumentumok egy teljes peranyag releváns, tehát nem adminisztratív iratainak teljessége. Lelőhelyük a Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Levéltára. Az iratok román nyelven készültek, tolmácsolással, az eredeti, magyar nyelvű vallomásokat nem rögzítették. Kivételt képez néhány olyan nyelvi elem és fordulat, amelyet a nyomozók a cselekmény lényegi részének értékeltek, és a pontosabb rögzítés érdekében magyarul is lejegyeztek, ezeket jegyzetben külön jelöltem. Ebben az esetben megtartottam az eredeti írásmódot, annak tudatában is, hogy az iratok készítői valószínűleg nem voltak tisztában a magyar helyesírás szabályaival. A szöveget saját fordításomban közlöm, ennek során arra törekedtem, hogy amennyire lehet, visszaadjam a román hivatali nyelv stílusjegyeit is. A személynevek esetében gyakori, hogy eltérő módon leírva szerepelnek, ezeket nem egységesítettem, úgy gondolom, hogy az idegen nyelvű nevek különböző leírási változatai a nyelvhasználat sajátosságait is illusztrálják. A helyneveket csak magyar változatukban adtam meg.

Forrás

ANSJ CV Fond 47, dosar 194.
Kelemen Lajos, Páké, Háromszék megye elleni eljárás iratai

2–3. f.

Jegyzőkönyv[13]

amely felvétetett ma, 1925. február 7-én, a kovásznai főszolgabírói hivatalban a Kelemen Lajos pákéi lakos vádlottal kapcsolatban a háromszéki csendőrszázad 51-52., 1924. szeptember 17-i és 53-54., 1924. szeptember 29-i bejelentésében foglalt vád, a román állammal kapcsolatos lealacsonyító kifejezések használata, vizsgálata során.

Mi, a járás főszolgabírója, a kovásznai csendőrőrs 80. számú jegyzőkönyve – kiállította 1924. szeptember 11-én Bereţc kiképzőőrmester – és 81. számú jegyzőkönyve – kiállította a kovásznai csendőrosztály parancsnoka – ismeretében és a csendőrszázad 51–52. számú átiratában foglaltak ellenőrzésére színünk elé idéztük a következőket: Ioan Sandor, Sabo Ioan, Mircea Iosif, Wida Sandor, Kelemen Balint, Bogyo Aron, Tamas Barabaş, Cintac Ioan, Cintac Ioan, Kelemen Albert, Kelemen Lajoş és meghallgattásukkal folytattuk.

Sandor Ioan, Páké község polgármestere arról kérdeztetett részünkről, hogy valóban feljelentette-e a kovásznai csendőrőrsön nevezett Kelemen Lajost, azért, mert miatta nem tudja ellátni a feladatát és mivel nevezett Kelemen Lajos sértő kifejezésekkel illeti a román államot és nem szalaszt el egyetlen alkalmat sem arra, hogy kigúnyolja a községháza hivatalnokait azért, mert a román állam szolgálatában állnak.

[13] Gépírással.

A polgármester a következőket válaszolta. Igaz, hogy hivatalom gyakorlása során számos esetben akadályoztatva voltam és beleütköztem nevezett Kelemen Lajosba, akinek azonban az a természete, hogy mindenkit akadályozzon és ellenkezzen. Nem tudom és nem jutott tudomásomra, hogy nevezett Kelemen Lajos ellenséges szavakat használt volna a román államra, legalábbis jelenlétemben nem használt ilyen kifejezéseket. Arra a kérdésre vonatkozóan, miszerint nevezett Kelemen Lajos kigúnyolná a községháza dolgozóit csupán azért, mert Románia szolgálatában állnak kijelentem, hogy ez abból ered, hogy egyszer amikor 1921-ben Ferenț Samuel tanácstag élelmiszert gyűjtött a csendőröknek kérdezte nevezett Kelemen Lajost nem adományozna-e néhány tojást, mire nevezett a tanácsosnak azt mondta magyarul: Agyon az olá bíro mert neki van eleg.[14] Ezen túl Sabo Ioan tanácsos kijelentése szerint, amikor valamilyen híradást tett közzé a faluban és felsőbb utasításra ez új módon történt, hogy a közlemény magyarul volt, csak a bevezető formula románul, „se aduce la cunoștință publică", és a jelenlévő Kelemn Lajos megfedte a követlező szavakkal: „Mond meg az olá eloljarosagak (sic!), hogy ezutan irja le olaul es gyüjtsön össze és olvassa fel és meg hallgassuk". Ezzel a tettével a lakosságot a községháza utasításainak semmibevételére ösztönözte. Nem lévén más a kiállított jegyzőkönyvet átadtam a polgármesternek lezárásra és aláírásra.

Aláírás (olvashatatlan)
főszolgabíró[15]

I. Sandor
polgármester[16]

Sabo Ioan Páké községből, volt tanácsos a következőket mondja: egy alkalommal, amikor a polgámester rendeletét tettem közzé és az első szavakat románul mondtam Kelemen Lajos, aki ott tartózkodott, azt mondta nekem, hogy mostantól jó lesz az is, ha az egész közleményt románul mondjuk. Mást nem mondott és másról nem tudok.

Olvashatatlan aláírás
főszolgabíró

Szabó János

Kelemen Lajos, vádlott, pákéi lakos, kihallgatva volt, a következőket mondta nekünk.

1. Mivel és miért akadályoztam a jelenlegi polgármestert hivatala gyakorlásában, soha sem akadályoztam a jelenlegi polgármestert hivatala gyakorlásában, de történt néhány szabálytalanság a községi pénzügyekben és mint bármelyik másik adófizető szabadságomban állt a községháza működésének kritizálása ami hiszem hogy egészséges dolog. A polgármesterrel rokonok vagyunk[17] és nézeteltérésünk anyagi természetű.

---

[14] piros ceruzával aláhúzva
[15] Az eredetiben primpretor.
[16] Az eredetiben primar.
[17] Az eredetiben sunt in afinitate.

Soha nem használtam sértő kifejezést a román államra és nem politizálok, mert számomra közömbös mint állam.

Nem ismerem el, hogy azokat a szavakat használtam volna, amit Szabo Ioan és Ferenti Samuel tanácsos állít, mindig adtam ha élelmiszert kértek a csendőrségnek és mindig alávetettem magam a községben kihirdetett rendelkezéseknek. Nincs más mondanivalóm.

Olvashatatlan aláírás Kelemen Lajos
főszolgabíró

Jegyzőkönyv[18]

felvétetett ma, 1925. február 14-én, a kovásznai főszolgabírói hivatalbana pákéi Kelemen Lajos ügyében , jelen lévén Dl. Debreczi Iosif[19] állami tanító [...] mint tanú, kérdeztetett a kovásznai csendőrparancsnok előtt 1924. szeptember 16-án tett kijelentéseiről, amiről nekünk a következőt mondta:

Mindent amit tudok, hallottam a tanulóktól,[20] akik mesélték nekem, hogy néhány alkalommal románul köszöntek Kelemen Lajosnak, ahogy az iskolában utasítottam őket, sértő kifejezésekkel illette őket és veréssel fenyegetőzött. Egyiküket, név szerint David Dénest, aki románul köszöntötte, sértegette és veréssel fenyegette. Buna Elizabeta tanulót télvíz idején leöntötte egy kanna hideg vízzel, amiért románul köszönt neki. Alexandru Szonda tanulónak azt mondta, amikor az köszönt neki, hogy „Menj az oláh templomba". Vida Alexandrának azt mondta: „tanítód oláh gyermeket csinál belőled".

Kijelentem, hogy Kelemen Lajos viselkedése, aki a gyerekek szüleit is izgatta, csupán annak köszönhető, hogy a tanulók az iskolában nem tanulnak semmit és földrajz, történelem és román nyelvből nem tanultak semmit tőle[21], ő maga kijelentvén, hogy a szülők, akiket Kelemen Lajos bíztatott, nem akarják, hogy tőlem tanuljanak [a gyermekek]. 1919 óta izgat ellenem, amikor letettem a hűségesküt Romániára. David Dénes tanuló mondta nekem, hogy egy alkalommal, amikor a királyi himnuszt, a „Traiasca Regele" énekelte Komsa Vilma és Ramsa Elizabeta tanulókat veréssel fenyegette és azzal sértegette: „Hallgassatok, ne énekeljétek ezt az oláh nótát, menjetek az oláh istenbe", Komsa Vilma, aki román eredetű, azt válaszolta, hogy hallgasson, az én apám román, mire Kelemen azzal reagált, hogy „Baszon meg (sic!) az oláh isten".

A tanulók provokatív viselkedése velem szemben nem a tanítás következménye, hanem a szüleik bujtogatják őket.

---

[18] Kézírással ugyanazon a lapon folytatódik.
[19] piros ceruzával aláhúzva
[20] piros ceruzával aláhúzva
[21] Itt vélhetően Kelemen fiáról van szó.

A jegyzőkönyv lezárult és aláíratott.

Olvashatatlan aláírás
főszolgabíró

Iosif Debreczi
állami tanító

I. Sandor
polgármester

5. f.

Jegyzőkönyv[22]

készült ma, 1925. március 6-án Páké községházán nevezett Kamsa (sic!) Vilma, pákéi lakos kihallgatásán.

[23]Comsa Vilma 17 éves, hajadon, református, Comsa Ioan[24] és Bagoly Juliana (sic!) lánya, pákéi lakos, büntetve nem volt.

Múlt évben, május hónapban több lány és fiú ment az utcán és énekelte a „Királyi Himnuszt", különösen mivel a dallama nagyon tetszik nekem, és jelen volt Kelemen Lajos, pákéi lakos, aki hallván a román nyelvű éneket a következőképp kiabált rám: „Ne énekeljetek oláhul, az Isten szarjon le mi nem vagyunk oláhok" (Nu cântăți românește, DZeu oă vă ...., noi nu suntem valahi)[25]. Más mondanivalóm nincs, nem tudok mást.

A jegyzőkönyv felolvastatott és magyarul elmagyaráztatott, majd aláíratott.

Valeriu Jurea (?)
főszolgabíró

Komsa Vilma

polgármester

Kelemen Lajos, kihallgatva utólag Komsa Vilma ellene felhozott vádjai ügyében kijelenti, hogy nem ismeri el a vádat, amit felhoztak ellene és állítja, hogy az egész ügy egy ismert haragosa műve.

Kelemen Lajos

[22] Kézírással
[23] K átírva C
[24] piros ceruzával aláhúzva
[25] Az eredetiben is románul szerepel.

f. 9–10.

Jegyzőkönyv[26]
80. sz.

felvétetett ma, 1924. szeptember 11-én, 13 órakor.

Mi, Beretchi Ioan csendőr kiképző-őrmester a Háromszék megyei csendőrszázadhoz tartozó kovásznai csendőrőrs parancsnoka;

Jelen jegyzőkönyvünkkel megállapítjuk a következőket.

A fenti napon a csendőrőrs irodájában megjelent Páké község polgármestere, név szerint Alexandru Ioan (sic) aki[27] szóban azt panaszolta, hogy nem tudja tovább betölteni a posztját Kelemen Lajos, szintén pákéi lakos miatt, a (román államra vonatkozó sértő) szavai[28] miatt, és azért, mert folyton gyalázza a román állam hivatalnokait.

A fent említettek alapján vizsgálni kezdtem az ügyet, Páké községbe menvén a községházára Gheorghiu Studilo (?) csendőrtizedessel ugyanerről az őrsről és a pákéi községházára hívattam a színünk elé Alexandru Ioan községi polgármestert és tanúit, miként a vádlott Chelemen Laiaşt (sic!) is, akik az alulírott tanúk színe előtt kihallgattatván a következőt mondták nekünk.

1, Panaszos. Nevem Alexandru Ioan (sic!), polgármester[29], 42 éves, magyar, református, foglalkozásom községi polgármester, házas, 3 gyermekkel, születtem és lakom Páké községben, Háromszék megyében.

A kérdezett dolgokról kijelentem: 1918-ban, amikor Románia megszállta Erdélyt polgármester maradtam ebben a községben, a község választott meg.[30] Látván, hogy polgármester maradtam kézbe vettem a hivatali teendőket, és amikor utasítást kaptam azonnal végrehajtottam kidoboltatás útján vagy személyesen, de Chelemen Laiaş folyton pimasz dolgokat kiabált a román állam és ellenem.

Látva, hogy ez a lakos a pimasz szavakkal a román állam és ellenem van, nem tudtam tovább végezni a dolgomat, rákényszerültem, hogy jelentsem a csendőrségnek, tanúja volt üldözésemnek volt Laczko Ioan ebből a községből. Ez az igaz vallomásom, amit fenntartok és aláírok az alant megjelölt tanúk előtt, miután felolvastatott és szóról-szóra elmagyaráztatott anyanyelvemen. Ioan Sandor[31]

Ismervén a polgármester, Alexandru Ioan nyilatkozatának tartalmát, színünk elé hívtam Saabo (sic!) Ioan tanút, aki a tanúk előtt kihallgattatván a következőket mondta.

---

[26] Kézírással.
[27] piros ceruzával aláhúzva
[28] piros ceruzával aláhúzva
[29] piros ceruzával aláhúzva
[30] Oldaltörés, az oldal alján aláírás, jobbra Seful postului Jd. S. Instr. Beretcki, balra Asistenti Josif Debreczi, középen pecsét.
[31] piros ceruzával aláhúzva

2, Tanú. Saabo Ioan a nevem[32], 33 éves, magyar, református, foglalkozásom tanácsos, házas, 3 gyermekkel, születtem Papolc községben, Háromszék megyében. A fentiekkel kapcsolatban nyilatkozom.

1921-ben megválasztottak községi tanácsosnak. Átvettem a hivatalomat és akkoriban utasítást kaptam a polgármestertől, amit végrehajtottam kidoboltatás útján vagy személyesen ebben az időben.[33] Amikor valamilyen rendeletet tettem közzé, Chelemen Laiaș pákéi lakos a román államot kezdte szidni, továbbá a községi hatóságokat, azért, hogy korábban teljesen románul hirdettek ki mindent, ezt megmondta nekem is, de csak a községi hatóságoknak mondta. Kijelentem, hogy ez a lakos folyton sértő kifejezéseket kiabál a román állam ellen[34] és a polgármester ellen azért, mert szolgálja a román államot. Tudván erről a polgármesternek elmondtam, hogyan sértegeti Chelemen Laiașnak a román államot és a polgármester.

Ez az igaz vallomásom, amit fenntartok és aláírok a tanúk előtt, miután felolvastatott és szóról-szóra elmagyaráztatott anyanyelvemen. Szabó János[35]

Ismervén Saabo Ioan tanú nyilatkozatának tartalmát, színünk elé hívtam Chelemen Laias vádlottat[36], kihallgatván a tanúk színe előtt tanút, aki a tanúk elé lépve a következőket mondta.

3, Vádlott.[37] Chelemen Laiasnak hívnak[38], 56 éves, magyar, református, foglalkozása gazdálkodó, házas, 1 gyermekkel, született és lakik Páké községben, Háromszék megyében, nem voltam büntetve. A fentebb elmondottakkal kapcsolatban kijelentem.

1918-ban, amikor a román állam megszállta Erdélyt nem szóltam semmit a román állam ellen, sem a polgármester ellen nem használtam sértő kifejezéseket.[39]

Ez az igaz vallomásom, amit fenntartok és aláírok a tanúk előtt, miután felolvastatott anyanyelvemen. Chelemen Laioș (sic !) visszautasítja a vallomás aláírását miután senki sem kényszerítette azt mondhatott, amit akart.

Következésképpen elkészítettem ezt a jegyzőkönyvet, amit aláírtunk és aláírtak a segítő tanúk, továbbíttatik a csendőrszázadnak jogszerű úton.

Kovászan őrsparancsnok
Berețcki csend. kiképz. őrm.

Asszisztál Josif Debreczi

[32] piros ceruzával aláhúzva
[33] Oldaltörés, az oldal alján aláírás, jobbra Seful postului Covasna Jd. S. Instr. Beretcki, balra Asistenti: Josif Debreczi, középen pecsét.
[34] piros ceruzával aláhúzva
[35] piros ceruzával aláhúzva
[36] Az eredetiben vinovatul, vagyis 'bűnös'.
[37] Az eredetiben vinovatul, vagyis 'bűnös'.
[38] piros ceruzával aláhúzva
[39] Oldaltörés, az oldal alján aláírás, jobbra Seful postului Covasna Jd. S. Instr. Beretcki, balra Asistenti: Josif Debreczi, középen pecsét.

f. 11.

Jegyzőkönyv 81.

A kovásznai csendőrőrs 80. számú jegyzőkönyve nyomán készült ma 1924. szeptember 16-án 18 órakor, mi plutonier major Rona (?) Simion, a háromszéki csendőrszázad kovásznai csendőrosztályának parancsnoka, a bűnügyi rendőrtiszt.

Jelen jegyzőkönyvvel a következőket állapítjuk meg:

Ismervén a kovásznai csendőrőrs ... számú jegyzőkönyvében foglaltakat és a Berce Janios (sic!) és más páké községbeli tanúk által gyűjtött információkat, amelyekből kitűnik, hogy Chelemen Laioș helyi lakos és fia, nevezett Chelemen Carol, aki egyházi tanító egy Szilágy megyei iskolában, Tasnádszervad községben és akik nem csupán beszéltek Románia ellen, hanem írásban is fenyegették a falu tanítóit amikor hűségesküt tettek, hogy [....][40] amint visszajönnek a magyarok.

A fentiek ismeretében színünk elé idéztem Berce Janoș és Benke Ivan állami tanítókat, akik a következőket vallották.

1, Josif Debreți a nevem[41], 29 éves, házas, egy gyermekkel, magyar, református, foglalkozása állami tanító Páké község, Háromszék megye. A kérésekre vonatkozóan a következőket jelentem ki:

Elismerem, hogy Chelemen Laios Páké községbeli lakos többször beszélt a román állam ellen, és amikor a gyerekek az iskolából távozóban „Buna ziuát" köszöntek neki, akkor azt mondta, hogy ha még románul mondják neki, hogy Jó napot! akkor ütni fog.

Ezt vallom és aláírom. Josif Debreczi[42]

2, Berce Jánosnak hívnak, 28 éves, házas, gyermek nincs, magyar, református, állami tanító Diósad, Szilágy megye. A kérdésekre a következőket jelentem ki: 1919-ben, amikor a felekezeti iskolában voltam tanító, a gyerekeknek román történelmet, [...][43] és földrajzot tanítottam, akkor Kelemen úr azt tanította, hogy Magyarországon élnek és a főváros Budapest, és amikor kinevezték az igazgató urat, engem dicsért, őt hat hónapra felfüggesztette és nem vette fel állami tanítónak, ezek után Pákéba ment, az iskolában levelet kaptam kollégámtól, Kelementől, amiben sértegetett és fenyegetett, hogy ha jönnek a magyarok akkor jó kis leckét ad arról, [...][44] a román állam és törvény és még sok más dühös szót Románia ellen. Ezt vallom és aláírom miután felolvasták és elmagyarázták. Aláírás

Követezésképp elkészítettem ezt a jegyzőkönyvet, amelyet továbbküldök a háromszéki csendőrszázadnak a jogszerű módon.

Kovásznai osztály parancsnoka
csendőr főtörzsörm. aláírás

Asszisztál Ioan Sandor
polgármester

[40] Az eredetiben rosszul olvasható.
[41] piros ceruzával aláhúzva
[42] Saját kezű aláírás.
[43] Az eredetiben rosszul olvasható.
[44] Nehezen olvasható.

f. 28–32.

Háromszék megyei törvényszék/bíróság I. szekció[45]

P 2469/925/6

Jegyzőkönyv

felvétetett Kelemen Lajos vádlott állami intézmények provokálása büntetőügyében a Háromszéki törvényszék I. szekciójában 1926. június 2-án tartott nyilvános tárgyalásról

Jelen voltak

I. Papadopol bíró mint elnök	Kelemen Lajos vádlott
	Sandor Ioan vádló, magán, sértett
M. Gafencu helyettes bíró	a vádló tanúi, kivéve
I. I. Damăn jegyző	Renec Janos, Kiraly
Th. L. Nicolau (?) ügyész	Tamas és Szántho Josif
dr. N. Crăciun védő	aki hiányzik és Somba
I. Pifringhen (?) tolmács	Dominic aki meghalt

Az elnök a határozatok szerkesztésére M. Gafencu helyettest,[46] törvényszéki bírót kéri fel.

Ezután megkezdődik a főtárgyalás a büntetőeljárási tv. 301. cikke szerint röviden ismerteti az ügyet, a hallgatóságot figyelmezteti a rend követelményére és kihallgatja a vádlottat annak személyes adatait illetően.

A vádlott az alábbi kérdésekre felelt a következőek szerint:

1. Neve és keresztneve: Kelemen Lajos
2. Beceneve, megkülönböztető neve, álneve, gúnyneve: nincs
3. Felesége neve: Sandor Roza

[45] Formanyomtatvány kitölthető részekkel. Kézírással kitöltve, vallomások kézírással lejegyezve.
[46] Az eredetiben: supleant.

4. Születési idő: 58 év
5. Születési helye: Páké
6. Aktuális lakóhelye: Páké
7. Anyanyelve, egyéb beszélt nyelvek: magyar
8. Vallása: református
9. Családi állapota: nős
10. A vádlott főfoglalkozása, az általa eltartottak foglalkozása: földművelő
11. Katonai szolgálat: volt
12. Iskolai végzettség[47]: ipariskola
13. Testi vagy szellemi hiányosságok, vagy különös ismertetőjegyek: jobb kezén tetoválás
14. Anyagi helyzet:[48]
15. Apja neve és keresztneve: Francisc Kelemen (sic!)
16. Anyja neve és keresztneve: Revesz Hilda (?)
17. Büntetve volt-e, és ha igen melyik hatóság, mikor és miért: nem volt még büntetve

Az elnök megállapítja a felek és a tanúk jelenlétét, kivéve: Renec Janos, Kiraly Tamas, és Szantho Iosif, akik hiányoznak és Somba Dominic, aki meghalt, folytatódik a tárgyalás.

Tanúk, szakértők[49] (magánvádló) sértette, akit később tanúként hallgatnak meg, miután tájékoztatták és felhívták, a büntetőeljárási tv. 301. cikk 4. és 5. bekezdésnek megfelelően elhagyják a termet.

A büntetőeljárási tv. 304. cikkének megfelelően felolvassák a 4072/925. számú vádiratot.

A vádlott Kelemen Lajos a büntetőeljárási tv. 304, cikke alapján feltett kérdésre lényegében (bünt. elj. tv. 331. cikk 2. bek.) a következőt nyilatkozza:

Megértettem az ellenem felhozott vádakat és nem ismerem el bűnösségemet, nem ismerem el a tényállást, nem igaz, hogy lázítottam volna az állam és a közintézmények ellen; a felekezeti iskola kapcsán a gyerekeket ott tanították, amikor megszűnt átvitték őket az állami iskolába, soha nem szóltam egy szót sem a román állam és a köznyugalom ellen; sógorságban vagyok a panaszossal, mindig haragosai voltunk egymásnak, ezért jelentett fel. Nem igaz, hogy azt mondtam volna „Agyon az ola biro mert neki van eleg. Mond meg az olah eloljarosagnak, hogy ezutan irja le olahul es gyujtson ossze es olvassa fel es meghallgassuk". [...][50] Ha az „olah" szót használtam „valah" helyett (!) azért történt, mert megszoktam az iskolában.

---

[47] Az eredetiben: gradul cultural.
[48] áthúzva
[49] áthúzva
[50] Itt az eredeti magyar szöveg román fordítása következik: Să dea primarul valahilor, căci, el are destul, și spune primarului valahilor să le scrie și să le adune în limba valaha, și să ne citească, căci noi il ascultăm.

Az ülésen megjelenik a panaszos, Sandor Ioant, 45 éves, született és lakik Pákéban, a vádlott sógora, miután figyelmeztették a bünt. elj. tv. 205. és 2010. cikke alapján, kijelentette, hogy megesküszik, és a következőket vallotta:

Személyesen semmit nem hallottam abból, amit a vádlott szemére vetnek, csak másoktól hallottam, lévén községi polgármester rendelkezéseket kapok kihirdetésre, elküldtem a hivatalszolgát, hogy a lakosoknak tegyen valamit közhírré, amin ez első szavak románul, a többi magyarul volt írva. A hivatalszolga azt mesélte, hogy amikor a vádlott telkére ért, az azt mondta neki: „lehetne a hirdetmény oláhul is írva, mert akkor a községháza csinálna mindent." Hallottam Comșa (sic!) Vilmától, hogy egy napon, amikor az iskolások a „királyi himnuszt" énekelték és velük énekeltek mások is, a vádlott sértegette a valahok úristenét és Vilma Comsanak azt mondta, hogy „valamelyik oláh profitálhat belőled is", mire Komsa (sic!) Vilma azt mondta, hogy „az én apám is román", mire a vádlott sértegetni kezdte, azzal, hogy „neveljen meg téged az apád". Polgármesteri ténykedésem idején a vádlott nem akadályozott, vele haragosok vagyunk 18 éve, mind, amit mondtam igaz és mindent másoktól hallottam.

A törvényszék elhalasztja az eskü letételét.

Az ülésen megjelenik Komsa Vilma tanú, 18 éves, született Kikici (?) lakik Pákéban, nem rokon és nem érdekelt fél, miután a bünt. elj. tv. 210. cikke alapján figyelmeztetik, előadja a következőket:

Amikor az iskolásokkal a „királyi himnuszt" énekeltük a vádlott nem mondott nekem semmit és én sem mondtam semmit Sándor Ioan polgármesternek. Nem énekeltem és nem is tudom a „királyi himnuszt", a vádlott nem sértegetett. A polgármester bújtott fel, hogy ezt valljam a nyomozás során.

A panaszos Sandor Ioan és Komsa Vilma tanú szembesítése során mindegyikük fenntartja a mondottakat, Komsa Vilma hozzáteszi, hogy a nyomozás során tett vallomásra kényszerítették, a polgármester Király Tamás feleségéhez hívatta, hogy betanulja a vallomását.

A törvényszék elhalasztja az eskü letételét.

Az ülésen megjelenik Kiraly Tamasné született Ördög Ileana, 50 éves, Páké községi lakos, nem rokon és nem érdekelt fél, miután a bünt. elj. tv. 210. cikke alapján figyelmeztetik, előadja a következőket:

Készültem, hogy munkába hívjam Komsa Vilmát, a polgármester hívatta Komsa Vilmát a községházára és aláíratott vele egy papírlapot. Vilma panaszkodva odajött hozzám és elmondta, hogy a polgármester aláíratott vele egy papírlapot, de nem tudja mi állt rajta. A polgármester felolvasta neki, de ő nem értette.

A törvényszék elrendelte a tanú eskütételét, ami meg is történt.

Az ülésen megjelenik Sabo Ion tanú, 36 éves, született Papolc, pákéi lakos, földműves és hivatalszolga a községházán, miután a bünt. elj. tv. 210. cikke alapján figyelmeztetik, előadja a következőket:

Nem hallottam, amikor a gyermekek a „királyi himnuszt" énekelték. Nem hallottam, hogy a polgármester kényszerítette Vilmát a vádlott elleni vallomásra; amikor ki-

függesztettem a hirdetményt, amivel a polgármester küldött, akkor a vádlott azt mondta, hogy oláhul kellene írni, mert így tesznek az oláh községháza hivatalnokai.

Az ügyész úr a tanú megesketését kéri, a vádlott védője, N. Craciun ügyvéd úr ellenzi a bünt. elj. tv. 221. cikke alapján.

A törvényszék elrendeli a tanú megesketését, ami megtörténik. N. Crăciun ügyvéd úr, a vádlott védője semmisnek tartja a bünt. elj. tv. 384. cikke alapján.

Az ügyész úr Sandor Ioan és Komsa Vilma tanúk megesketését kéri.

N. Crăciun ügyvéd úr nem ellenzi.

A törvényszék elrendeli Sandor Ion és Comșa (sic!) Vilma tanúk megesketését, ami megtörténik.

Az ügyész úr bejelenti, hogy nem kéri további tanúk meghallgatását.

N. Crăciun ügyvéd úr, a vádlott védője Comșa Ion tanú meghallgatását kéri.

Megjelenik az ülésen Comșa Ion tanú, 53 éves, született Prázsmár, pákéi lakos, nem rokon és nem érdekelt fél, miután a bünt. elj. tv. 210. cikke alapján figyelmeztetik, előadja a következőket:

Nem tudom, hogy lányom, Vilma hallotta-e a gyermekeket énekelni a „királyi himnuszt" és nem tudom, hogy a polgármester betanította-e a vádlott elleni vallomását; Kirai (sic!) felesége dolgozni hívatta a lányomat, és akkor a polgármester is hívatta és aláíratott vele egy papírlapot de nem tudom mi állt rajta.

N. Cracuin ügyvéd úr, a vádlott védője javasolja még kérte további a védelem részéről javasolt tanúk meghallgatását, akik a „királyi himnuszt" éneklő tanulók szülei, és tanúsíthatják, hogy Comsa (sic!) Vilmát Sandor Ion (sic!) polgármester kényszerítette a nyomozás során tett vallomására.

A törvényszék, lévén elegendő adat a döntéshez, elutasítja a vádlott védőjének kérését és lezárja a meghallgatást. N. Crăciun ügyvéd úr semmiséget jelez.

Az ügyész úr fenntartja a vádat.

[...][51]

A törvényszék a tanácsteremben tanácskozva meghozta a csatolt ítéletet.[52]

Az ügyész úr elfogadja az ítéletet.

N. Crăciun ügyvéd úr, a vádlott védője elégedett az ítélettel és visszavonja a semmisségi panaszait.

A panaszos elfogadja az ítéletetet.

A jegyzőkönyv lezáratik és aláíratik.

A tárgyalás levezető elnöke:

Papadopol

Írnok

Olvashatatlan aláírás

---

[51] Itt a védőbeszéd jogi fejtegetései következnek.

[52] Felmentés. f. 34–38.

Rövidítések és irodalomjegyzék

ANIC — Arhivele Naționale Istorice Centrale, București
ANSJ CV — Arhivele Naționale Secția Județeană Covasna

*

Bárdi
2013 — Bárdi Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéből.* Csíkszereda, Pro Print, 2013.

Bottoni
2013 — Bottoni, Stefano: *New projects, national identities, everyday compromises. Szeklerland in Greater Romania (1918–1940).* In: *Hungarian Historical Review,* 2013/2, 477–511.

Egry
2010 — Egry Gábor: *Közvetlen demokrácia, nemzeti forradalom. Hatalomváltás, átmenet és a helyi nemzeti tanácsok Erdélyben, 1918–1919.* In: *Múltunk,* 2010, 3, 92–108.

2011 — Egry Gábor: *„Bozgorok". Verbális sértés, gúny, inzultus a mindennapi magyar–román kapcsolatokban a két világháború közti Romániában.* In: *, „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni" Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére.* Szerk. Gebei Sándor–ifj. Bertényi Iván–Rainer M. János. Eger, Líceum Kiadó, 2011, 366–372.

2012 — Egry Gábor: *A megértés határán. Nemzetiségek és mindennapok Háromszéken a két világháború között.* In: *Limes,* 2012/2, 29–50.

2015 — Egry Gábor: *Állam és mindennapi etnicitás a húszas évek Erdélyében.* In: *Pro Minoritate,* 2015/1, 61–81.

Gidó
2013 — Gidó Attila: *Oktatási intézményrendszer és diákpopuláció Erdélyben 1918 – 1948 között.* Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2013.

Iancu
2006 — Iancu, Gheorghe: *Justiție românească în Transilvania (1919).* Cluj-Napoca, Editura Ecumenica Press, 2006.

Livezeanu
1995 — Livezeanu, Irina: *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation-Building and Ethnic Struggle 1918–1930.* Ithaca–London, Cornell University Press, 1995.

Möckel
2011 Möckel, Andreas: *Umkämpfte Volkskirche. Leben und Wirken des evangelisch-sächsischen Pfarrers Konrad Möckel (1892–1965).* Wien– Köln–Weimar, Böhlau, 2010.

Spânu
2010 Spânu, Alin: *Istoria servicilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945.* Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010.

Szarka
1998 Szarka László: *Keleti Svájc – illúzió vagy utópia?* In: Uő: *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Közép-Európában.* Bp., Ister Kiadó, 1998, 113–125.

Szász
1972 Szász Zoltán: *Az erdélyi román polgárság szerepéről 1918 őszén.* In: *Századok,* 1972, 2, 304–335.